

BALATONFÜZFŐ-MÁMA, KÖZÉP- ÉS ÚJKORI TEMETŐRÉSZLET

Az elpusztult és Balatonfüzfő (Veszprém megye) belterületébe olvadt középkori-újkori Máma falu, majd puszta korábban sem volt ismeretlen a régészeti-történeti szakirodalomban.¹ Történetét az alábbiakban foglalhatjuk össze.

Első említését a veszprémvölgyi Szűz Mária apácakolostor - Szt. István király által kelt és Kálmán király 1109-es átiratában fennmaradt - alapítólevelében találjuk.² Az ekkor már létező Mámát a „szentkirály”, több környékbeli településsel - így a máig is meglévő (Balaton)kenese, Szárberény (ma Vörösberény) valamint az azóta elpusztult Csittény és Sándor (Balatonkenese határában volt)³ falvakkal - együtt a görög bazilissza apácáknak adományozta. Az apácák, akik feltehetően Szt. Imre herceg ismeretlen nevű bizánci feleségének kíséretével érkezhettek hazánkba, sokáig birtokosai maradtak e vidéknek. A görög apácákat az 1240-es évektől ciszterciek váltották fel.⁴

IV. László király 1276-ban a veszprémvölgyi apácák királyi és főúri descensusok (a király, illetve a királyi megbízásból eljáró főemberek és kíséretük beszállásolása, ellátása⁵) folytán szegénységre jutott falvait (Berény, Kenese, Máma, Sándor) mindennemű denáros és élelmiszer-adózás, vagy a jövőben elrendelendő collecta (valószínűleg pénzben fizetendő rendkívüli adó, amelyet háború, vagy az uralkodó család ünnepélyes eseményei alkalmával róttak ki⁶) alól felmentette.⁷

Máma Szt. László király tiszteletére szentelt egyházát 1296-ban említi először oklevél, amely ekkor a szárberényi Szt. Márton plébánia filiája volt.⁸ Idővel (1410) saját plébánosa lett, de továbbra is Szárberény alá tartozott.⁹

1305-ben a veszprémi káptalan és a paloznaki nemesek közti perben három mámai ember - Filpe, Pál és András - is tanúskodott.¹⁰ Egy 1339-es oklevélből tudjuk, hogy ekkor az apácák mámai jobbágysai az apácák és a veszprémi káptalan földje közötti erdőt közösen használhatták.¹¹ 1352-ben Keszi birtok határjárásánál szerepelt az apácák Máma birtoka is.¹²

1488-ban a veszprémvölgyi apácák itteni jobbágysai összesen 16 forint állami adót fizettek.¹³

A XVI-XVII. századi adórajstromok jóllehet szűkszavú, de pontos adatokat őriztek meg e településről is. A mohácsi csatavesztést követően, az ország három részre szakadása idejében az alábbi portaszámokat találjuk Mámán : 1531-ben 5 szegény, 8 töröktől felégetett, 9 adófizető, 1536-ban : 1 újonnan épült, 7 puszta, 8 adófizető, 1542-ben : 4 szegény, 12 adófizető, 1543-ban : 12 adófizető. Bár 1535. június 4-én Pesthény György, Szapolyai János király országbírája (1530-1539)¹⁴ védlevelet adott az apácák Berény, Máma, Sándor, Kenese, Szigetfő, Szentgyörgy és Kajár falubeli jobbágysainak, a védelem a gyakorlatban nem sokat érhetett. A formálisan továbbra is az apácák birtokában lévő Mámát (Vár)palota várának urai, Podmaniczky János és Ráfael foglalták el, s a falu valójában az ő palotai vártartományukhoz tartozott, 1545-ben még 10, majd 1549, 1550, 1552, 1553-ban már csak 3 adózó portával. 1552-ben az ekkor már a török elől Körmendre (Vas vármegye) menekült apácáknak átmenetileg sikerült visszaszerezniük Veszprém környéki birtokaikat, s azokba Pápan beiktatták őket, de birtoklásuk a háborús viszonyok között állandósult bizonytalanságban továbbra is csak jelképes maradt. 1557-ben : 6 adózó, 2 szegény, 5 elhagyott, 1559-ben : 6 szegény, 1570-ben : 7 szegény, 1 zsellér, 1574-ben : 7 szegény, 1576-ban : 4 portát írtak össze az adózáskor a faluban. Közben 1563-1566 között a (székes)fehérvári szandzsákbég birtoka volt a község 8 házzal és 50 akcse fejadóval. (Fehérvár 1543-óta folyamatosan, Veszprém 1552-1566 között átmenetileg török uralom alatt állt.) 1572-ben egy mámai embernek 24 napot kellett dolgoznia a töröknek a fehérvári vár építkezéseinél. 1578-ban újra Palota vára tartozékként szerepelt a falu, 1588-ban pedig a "Körmendy Apátzaké" megjelöléssel, utalva az apácák lassanként állandósuló nyugat-magyarországi kényszerlakhelyére.¹⁵

Valószínűleg a 15 éves háború (1591-1606) pusztí-

tásai okozták, hogy 1613-ban és 1617-ben már csak 1-1 portát írtak össze. 1617-ben viszont újra 16 telkes jobbágya élt itt az apácáknak. Az 1610/1620-as évekből ismerjük az apácák jobbágyainak kötelezettségeit is. Szt. György (április 24.) és Szt. Márton (november 11.) napkor 3 forint 20 denárt kellett fizetniük, továbbá Szt. Mártonkor adtak még 12 tőkehalat is, húsvétkor pedig 64 tojást. Ekkoriban (a pontos évet nem ismerjük) Ács Gergely bíró, Sándor Lőrinc, Geöcze Lukács, Basso János - valamennyien egytelkesek - továbbá Kenchel Ferenc, Dombly László és Zalay Orbán - féltelkesek - éltek Mámán.

A Veszprémből Körmentre menekült apácák idővel kihaltak. Gazdátlaná lett birtokaikat II. Ferdinánd király 1625-ben a győri jezsuitáknak adományozta, a birtokok kezelését Dallos Miklós győri püspökre (1623-1630)¹⁶ bízva. Így Máma az 1626-os összeírásban 1 1/2 portával, mint a győri püspök birtoka szerepelt. 1629-ben a birtokok kezelését a veszprémi püspök - kissenyeyi Sennyey István (1628-1630)¹⁷ - vette át. 1638-tól 1648-ig másfél portával szerepelt a falu a dicalis conscriptiókban. 1646-ban 26 egész telkes, 4 féltelkes jobbágyot és 4 zsellért írtak össze. 1666-ban 23 telken 25 jobbágy, 1691-ben 22 telken 42 jobbágy élt itt. Az 1696-os összeírásban már nem szerepelt a falu.¹⁸

1707-ben Tallián Ádám kapta meg átmenetileg a helységet, mint elkobzott kincstári birtokot. 1717-ben pedig már újra a jezsuiták birtokolták a Berényhez csatolt és immáron puszta Mámát. Földjeit a szomszédos falvak lakói művelték. A Magyarországon 1773-ban megszüntetett jezsuita rend birtokait az Állami Tanulmányi Alap kapta meg. 1785-ben és 1828-ban Máma puszta Keneséhez tartozott. 1925 után az egyre jobban kiépülő Fűzfő-fürdőtelep kebelezte be az egykori Máma területét.¹⁹

Máma középkori Szt. László templomának romja napjainkig fennmaradt. A kisméretű, keletelt, törtköböl falazott, egyhajós, egyenes szentélyzáródású épület a Balaton-felvidéki és egyben a hazai Árpád-kori templomok egyik legegyszerűbb változatát képviseli. Bejárata a D-i oldalon nyílt, a hajó D-i falán két, a szentély K-i falán egy ablak világította meg belsejét, ahol a szentélyben a főoltár, a hajó ÉK-i sarkában pedig egy mellékoltár állt. Padlója döngölt agyagból készült, falait fehérre vakolták, belül egykor vörös színű, geometrikus festés díszítette.

A török háborúk során ismételen megrongálódott templom javítására Vörösberényben, 1702. március 26-án a győri jezsuita kollégium rektora Ruck János és Schram György veszprémi építómesterekkel szerződést kötött. A szerződés alapján a templomot kívül és belül vakolják és meszelik, vakolt mennyezetet és új padokat készítenek, alapjától új sekrestyét építenek

(ma is látható). A templom és a sekrestye bejáratához lépcsőt készítenek, s minden más szükséges munkát elvégeznek. A munkáért 35 forintot és természetbeni ellátást (3 urna bor és élelem) kapnak.²⁰

Az 1761, 1779 táján még működő templomot 1773-ban leírták. A jó anyagból készült épületnek fa mennyezete van, szentélye boltozott. Az épület zsindeleyel fedett. Sekrestyéjében Szt. László oltára áll. Csak időnként miséznek benne, mert a szükséges templomi felszerelést Vörösberényből hozzák ki alkalmanként. Áll még a kollégium által épített remetelak is.²¹

1876-ban Römer Flóris bencés tanár írta le a romokat.²² 1907-ben Békefi Remig ismertette a templom történetét.²³ 1930/1932-ben - az akkor épülő új r.k. templomhoz építőanyagot nyerendő - sajnos elbontották a középkori templomrom DNY-i sarkát.²⁴

A templom feltárására 1963 augusztusában Sz. Czeglédy Ilona régész vezetésével, helyreállítására 1964-ben Koppány Tibor építésszámológus tervezésével, az Országos Műemléki Felügyelőség sümegei építésvezetősége kivitelezésével került sor.

Az 1992-es leletmentés²⁶

1992. május 25-június 8. között a templom díszvilágításának kábelárkában előkerült 14 középkori és újkori sír. A sírok az egykori templom körüli temető NY-DNY-i részéhez tartoztak. A leletmentést (4 munkanap) a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum végezte el. A kutatást Hetényi Attila helybéli lakos hatékonyan segítette.²⁷ Ösztönzésére a helyi polgármesteri hivatal, két munkás rendelkezésünkre bocsájtásával, támogatta munkánkat. A kábelárkot az 1930-as években épült templom szentélye és a középkori templomrom DNY-i sarka között ásták, ÉNY-DK-i irányban. Ebben kerültek elő a sírok. (1. ábra) A sírok egy részének bolygatottságát, hiányosságait feltehetően az 1930 körüli építkezéshez köthető tereprendezéssel magyarázhatjuk. A csontvázak antropológussal való megvizsgálására eddig nem nyílt lehetőségünk. Ennek ellenére talán nem érdektelen az anyag közreadása.

I. sír. Nő (?). Csontváz hanyattfekve. A koponya a bal oldalára billent. Mindkét kar könyékben behajlítva, a jobb alsókar a bal felsőkar közepére hajlítva, a bal alsókar az ágyékon. Lábak egyenesen kinyújtva bokánál összezárva. Vázhossz: 1,35 m, mélység: 0,45 m. (2-3. ábra)

Mellékletek az alsó álkapocs jobb oldalánál, a nyaknál :

1. kis makk, ezüstlemezről, füllel ellátva. Négy külön darabból - a., hengeres makktest, oldalt illesztve, b., hegyesdő aljrész, c., szemcsés felületű kupak, d., fül - összeforrasztva. Belseje üreges. H.(füllel): 19 mm, átm: 6-8 mm. (21. ábra 1.) 2. füles pitykegomb. Ezüst lemezről, két félgömbből és fülből összeállítva. Kissé nyomott gömb alakú, egy helyen enyhén behorpadva. Belseje üreges. H.(füllel): 17 mm, átm: 12 mm. (21. ábra 2.) 3. füles pitykegomb. Bronz lemezről, az előzőhöz hasonlóan összeállítva. Sérült, oldalán lyukas, füle letörött és az ezüst pitykegomb (2.) fülének nyakához korrodálódott hozzá. Átm.(fül nélkül): 7 mm. (21. ábra 3.)

A feltáráskor a sérült és részben darabjaira szétesett együtttest fülbevalónak gondoltam. Farkas Attila kollégám²⁸ által történt restaurálásuk után, talán inkább nyakláncra fűzött daraboknak tarthatjuk ezeket, de az is lehetséges, sőt talán ez a legvalószínűbb, hogy csak a makk volt a nyakra akasztva, s a két fülesgomb eredetileg az alsó- és felső ruha nyakát zárta.

A sír körzetéből egy szórvány koporsószeg is előkerült. H.: 5,5 cm, négyszögletesre kovácsolt, feje w-alakú.

2.sír. Leány (?). Csontváz hanyattfekve. Koponya sérült, törött. Karok a váz mellett, a jobb kar könyékben kissé meghajlítva. Lábak szétterpesztve, térdben némileg meghajlítva. A váz hiányos, jobb kulcsont, bal singcsont és mindkét láb ujjcsontjai hiányoztak. Vázhossz: 1,02 m, mélység: 0,52 m. (4-5. ábra)

Mellékletek:

1. a koponya jobboldali homlokrészen pártamaradvány: spirálisan hajlított bronz drót húsz darab töredéke. H.: 41, 32, 31, 23, 22, 19, 17, 16, 14, 14, 12, 11, 10, 10, 10, 8, 8, 7, 6, 5 mm. (egy részük 21. ábra 4.) 2. a jobb bokánál kívül: bronz ruhakapocs kissé deformálódott "férfi" tagja. H.: 23 mm. (21. ábra 5.) 3. a váz alatt, a bal váll felett 2 db apró gyöngyszem. Hengeres, oldalt enyhén hasasodó, valószínűleg rézoxidtól zöldesre színeződött, átm.: 3 mm.

A sír földjéből cserépedény mázatlan, belül világosrózsaszínes, kívül füstös oldaltöredéke (4 x 3,2 cm) került elő. (24. ábra 1.)

3. sír. Csontváz hanyattfekve. Koponya törött, sérült. Karok egymást keresztezve az ágyékra hajlítva. Lábak kinyújtva. Vázhossz: 1,47 m, mélység: 0,50 m. (6-7. ábra)

Melléklet:

1. vékony bronzlemezről kivágott, lóherevégű, latin kereszt (8,5 x 6,4 cm, felső vége kissé sérült). Eredeti-

leg valószínűleg imádságos könyv fedelét díszíthette. Talán ráragaszthatták egykor a könyvre, mert felerősítésének semmi nyoma. A kereszt egyik vége a gerincoszlopon volt, másik vége a jobb oldali bordák közé csúszott. (21. ábra 6.) 2. bronzlemez csövecske, h.: 1 cm, átm.: 3 mm. Esetleg a kereszt füle, amely így mellkereszt lehetett? (21. ábra 7.)

4. sír. Csontváz hanyattfekve. Koponyája erősen sérült. Kezek az ágyékon összekulcsolva. Lábak kinyújtva. A bal alsólábszárcsontok alsó vége és a bal lábfej csontjai hiányoztak. Vázhossz: 1,64 m, mélység: 0,20 m (koponyánál), 0,40 m (lábánál). (8-9. ábra)

Melléklet: -

5. sír. Férfi (?). Csontváz hanyattfekve. Jobb kar könyékben kissé meghajlítva, ujjcsontok a jobb combcsont felső végén. A gerincoszlop középső szakasza, a felsőtest bal oldali csontjai, a bal kar csontjai, valamint térden alul mindkét láb csontjai hiányoztak. A lábcsontok kivételével ezeket valószínűleg a világítás kábelárkának ásásakor pusztíthatták el. Vázhossz (térdig): 1,22 m, mélység: 0,70 m. (10-11. ábra) A jobb combcsont külső oldalán két darab vas koporsószeg (1-2.). Az egyik 7,9 cm, a másik 5 cm hosszú. A hosszabbik szegnek 2,4 x 2,4 cm-es nagy feje van.

Melléklet:

a medencék között négyszögletes vas csat erősen korrodált kerete (3.).

6. sír. Csontváz hanyattfekve. Koponyája hiányzott. (A jobb váll felett, kissé távolabb talált, erősen sérült koponya valószínűleg egy másik - gyermek - vázhoz tartozott.) Mindkét kar könyékben behajlítva, a jobb a felsőkarra merőlegesen a derékon, a bal kézfejjel a jobb medencelapáton. Lábak kinyújtva. Vázhossz (koponya nélkül): 1,35 m, mélység: 0,50 m. (12-13. ábra)

Melléklet:

1. sötétvörös-fehér színű tűzkődarab (26 x 28 mm), a bal oldali bordák között, a szegycsont alsó vége mellett. Az is lehetséges, hogy nem melléklet, hanem a sír betöltéséből származik. (Regenye J. régész kolléganő megálapítása szerint bakonyi jura tűzkő, magkő.) (21. ábra 8.)

A váz NY-ÉNY-i oldalán más csontvázakhoz tartozó szórvány hosszúcsontok és szeméremcsont kerültek elő.

7. sír. Csontváz hanyattfekve. Koponyája a jobb váll felett félregurulva és elfordulva. Karjai könyökben merőlegesen behajlítva, a jobb kissé a mellkas felé

csúsztatva, a bal a derékon. Lábak kinyújtva, térdnél összeszárva. Vázhossz: kb. 1,48 m, mélység: 0,30-0,35 m. (14-15. ábra)

Melléklet: - .

A sír földjéből 2 darab középkori, mázatlan edényperem töredék - egy vörös és egy szürke színű - került elő. (24. ábra 2-3.)

8. sír. Gyermekek. Csontváz hanyattfekve. A koponya és az egész váz erősen sérült és hiányos. Az alsó alkapocs, a gerincoszlop, a bordák, a medencék, az alsókarok, mindkét kéz és a bal lábfej csontjai hiányoztak-elenyésztek. Vázhossz: 1,33 m, mélység: 0,35-0,45 m. (16. ábra)

A koponya jobb oldalánál kívül, kissé feljebb, továbbá a sarkok között 1-1 vas koporsószeg (1-2.). A koponyánál lévő 6,4 cm hosszú, 2,7 x 2,5 cm-es négy-szögletes fejjel. (21. ábra 9.)

Melléklet:

a jobb lábfej csontjai között aprócska (9 x 8 mm) bőr-darab, pici részszegecsel (5.). Lábbeli maradványa (?).

A bal combcsont felső végénél kívül apró, mázatlan, sötétszürke peremtöredék. (24. ábra 4.)

9. sír. Csontváz hanyattfekve. Koponyája, bal sípcsontja és a lábfejek csontjai hiányoztak-elenyésztek. Karok az ágyékra hajlítva. Lábak kinyújtva, térdnél összeszárva. A jobb alsólábszár csontjai eredeti helyzetükből elmozdítva, a felsőtest fölé elhelyezve kerültek elő. Vázhossz: (koponya és lábfej nélkül) 1,23 m, mélység: 0,16 m. (17. ábra)

Melléklet: -

A lábaktól K-DK-re egy magányos, alsó állkapocs nélküli koponya feküdt.

10. sír. Leány. Csontváz hanyattfekve. Koponya bal oldalra billent, sérült. A felsőtest bal oldali csontjai nagyrészt hiányoztak, továbbá a bal kar csontjai (kivéve a felkarcsont felső végét) és a bal combcsont egy része szintén hiányzott. A jobb kar a test mellett kinyújtva. Lábak kinyújtva. Vázhossz: 1,15 m, mélység: 0,60 m. (18. ábra)

Mellékletek:

1. pártamaradvány bronz lemezkék a koponya bal homlokrészén. 2. bronzhuzal karperec a jobb alsókar felső végénél, a könyéktől kissé lejjebb.

A sír földje egy mázatlan, szürke színű, fogaskerék mintás, középkori kerámia oldaltöredéket (3,4 x 2,5 cm) tartalmazott. (24. ábra 5.)

11. sír. A közvetlenül a 10. sír fölé eltemetett halott csontvázából csak a lábak csontjai maradtak meg, többi része teljesen hiányzott. A combcsontok is némileg már elmozdultak eredeti helyükről, amit talán az itt keresztülnőtt gyökér okozhatott. Vázhossz nem mérhető, mélység: 0,55 m. (18. ábra)

Melléklet: - .

12. sír. Ez a sír már a leletmentés befejezése után, 1992. június 10-én került elő, távollétemben, amikor az árkot helyenként még kissé tovább igazították, hogy elérjék a kellő mélységet. A sír feltárását, dokumentálását Hetényi Attila végezte el.

Csontváz kinyújtva. Koponya sérült. Jobb kar a váz mellett kinyújtva, bal alsókar talán a derékra hajlítva. Lábak nagy része a kábel árokkal elpusztítva. Vázhossz (a combcsontok felső egyharmadáig): 0,85 m, mélység: 0,70 m. (19. ábra)

Mellékletek:

1. pénz : Hunyadi János kormányzó denára, 1446, verdejegy n - * (CNH.II.156.), a bal oldali bordák között, melltájon. (22. ábra 3.) 2. pitykegomb. Ezüst lemezből, két félgömb alakú részből és fülből összeállítva. Belseje üreges. H. (füllel) :14 mm, átm.: 9 mm. A jobb oldali bordák között, melltájon. (22. ábra 2.) 3. pénz :Albert dénár, 1439, verdejegy B - m, kis kereszttel (CNH.II.135.B.), a jobb alkarcsontok felső végénél,²⁹ belül. (22. ábra 1.) 4. lyukvédő övveret a jobb alkarcsontok és a jobb medencelapát között. Téglalap alakú, 4,4 x 1,7 cm méretű, vékony fémlémezből préselve. Közepén 4,5 mm átmérőjű kerek lyuk. Díszítése keretbe foglalt növényi inda. Övre való felerősítése kis szegecsekkel történhetett. Az egyik rövid oldal végén, középtájon megmaradt a szegecslyuk. Nyilván ugyanilyen volt egykor a másik végén is, de a veretnek ez a része a restaurálás során készült kiegészítés. (22. ábra 4.)

Igen hasonló, bár nem teljesen azonos övveret (1 db) ismert Telekháza-Ohat (Hajdú-Bihar m., Hortobágy) templom körüli temetőjéből.³⁰ (23. ábra 3.) Továbbá Budapest-Nagytétény-Csút ugyancsak templom körüli temetőjének L. sírjából (2 db).³¹ Bár ezen utóbbiak a Telekháza-ohatinál nagyobb mértékben térnek el példányunktól, közös szerkesztési-díszítési módjuk vitathatatlan. Ugyanezen veretfajta díszesebb-elegánsabb kivitelű párhuzama megtalálható a Kerepesen (Pest m.) előkerült késő-középkori ezüstkincs övveretei között is.³²

5-6-7. 3 db övveret a bal könyék tájáról. Mindhárom azonos, téglalap alakú, sarkain némileg ívesen kihajlított, 3,9 x 1,6 cm méretű, préselt díszítéssel ellátott fémlémezből kivágva. Négy-négy kissé összeérő homorú ko-

rong, a négy saroknál további egy-egy kisebb korong, valamint a hosszoldalakon gyöngysorkeret díszíti mindhárom darabot. Övre való erősítésük a rövidebb oldalak végének közepénél, kis lyukacska és apró szegecs segítségével történt. Az egyik példányon mindkét, a másikon csak az egyik szegecs maradt meg, a harmadikon pedig csak az egyik szegecs fejrésze. (22. ábra 5-6-7.)

Ugyanilyen veretek - minden kilencedik után egy rozettával váltakozva - díszítik a Zagyvapálfalva-Kotyházai bányatelep (Nógrád m.) templom körüli temetőjéből 1921-ben előkerült övet, amelynek bőr részei is viszonylagos épségben megmaradtak.³³ (23. ábra 1-2.) Úgyszintén ugyanilyen övveretek ismertek Budapest-Nagytétény-Csút templom körüli temetőjének L. sírjából (12 db),³⁴ továbbá a Kisanána-Vár (Heves m.) 3. sírja tizenkét-tizennégy éves fiú halottjának feltehetően örökölt, más típusú veretekből álló, 1966-ban talált övéről is, ahol az egyik elveszett veretet pótolták egy ugyanilyen darabbal, valamikor a XV. század során.³⁵ Ezen övveret előképének - fentiekől díszítésben és méretben is némileg eltérő - negatív mintája már a verseci (Vrsac, Narodni Muzej) bronz ötvös verőtövön is szerepel (XIV. sz. vége).³⁶ A megmaradt övveretek azonban egységesen a XV. századra keltezhetőek, és amennyire ez fénykép, illetve rajz alapján megítélhető, nagy valószínűséggel azonos verőtövel készültek. Egy további, az említettektől némileg eltérő, de mindenesetre azokkal rokonítható övveret garnitúra (5 db) ismert Budapest-Nagytétény-Csút temetőjének XLI. sírjából.³⁷

8. L-alakú apró vastárgy, a jobb medencelapát felső széle felett közepén (elvesztett). A sírban lévő elhelyezkedése alapján talán az öv csattestének töredéke lehetett.

13. sír. Erősen hiányosan megmaradt csontváz. Hiányoztak a koponya, a jobb lapocka és kulcsont, továbbá mindkét láb csontjai. Utóbbiakat a 14. sír kiásásakor pusztíthatták el. A jobb felkarcsont felső fele a bal karcsontok felett került elő. Vázhossz nem mérhető, mélység: 0,60 m. (20. ábra)

Melléklet:

Tűzkő a bal felkarcsont külső oldalánál. Esetleg nem melléklet, hanem a sír betöltésével került ide.

14. sír. Szintén hiányosan megmaradt csontváz. Koponyája, a bal kar csontjai, s a jobb combcsont kivételével a lábcsontok hiányoztak. Részint a 13. sírra temették rá a halottat, olyan módon, hogy koponyája a 13. sír halottjának medencéjén nyugodott. Vázhossz nem mérhető, mélység: 0,60 m. (20. ábra)

A bal medencelapáton egy vas koporsószeg feküdt (1).

Melléklet: -

Egy további - elpusztult - **sírnak** csak a mellékleteit tudtuk megmenteni.

1. pártamaradvány, sűrűn feltekert spirális dróttöredék hat darabja, 6, 8, 11, 20, 20 és mintegy 55 mm hosszúságban. A leghosszabb töredék U-alakban hajlik. (22. ábra 11.) 2. három darab pitykegomb. Mindhárom egyforma. Fémlemezből, aranyozva, préselt díszítéssel. Egy-egy kör alakú és enyhén domborodó félrészből és fülből összeállítva. Hatszirmú virágmintával. A virág közepén kis kör, belsejében több kis pontocska. A virágon kívül további hat pontocska díszítéssel ellátva. H. (füllel): 12 mm, átm.: 11 mm. (22. ábra 8-9-10.)

Hasonló pitykegombok - bár a gyenge fotón a részletek nem igazán kivehetőek - ismertek Budapest-Nagytétény-Csút temetőjének 107. (női) sírjából.³⁸

A sírok környezetéből további nyolc darab mázatlan, középkori kerámia töredék - 2 perem, 3 oldal, 3 alj - is előkerült. Színük : halványsárga, vörös és szürke.

(24. ábra 6-7., 25. ábra)

A feltárt temetőrészlet nélkülözi a különlegességet, jól illeszkedik a Kárpát-medence területén belül bárhol másutt feltárt korabeli (XV-XVIII. századi) temetők sorába. (A 3. sírt - mellékletei alapján - késő-középkorinak, esetleg XVIII. századnak tartom.) A mámai sírok leletanyagának párhuzamai - pl. Heves, Nógrád, Hajdú-Bihar, Pest megyék - még ilyen, viszonylag kicsiny temetőrész feltárása mellett is, az ezen területen egykor élt és azonos társadalmi rétegekhez tartozók többé-kevésbé azonos kulturális viszonyaira utalnak. Ennek a közös kultúrának a meghonosítója és hordozója a középkori Magyar Királyság volt.

A leletanyag pedig igazolja azt is, hogy helytállónak bizonyultak Bárányné Oberschall Magda 1942-ben megfogalmazott sorai : „ ... az olyan típusú sírleleteket, melyek Szabó Kálmán és Bálint Alajos kezdeményező középkori ásatásai nyomán eddig előkerültek, nem szabad kizárólagosan az alföldi magyarság számára kisajátítani. (...) Tehát az ősi, bronzveretes pártaöv későközépkori leszármazottját a magyarság sokkal szélesebbkörű rétege viselte, amint ezt eddig hittük. Úgy látszik, hogy a magyar Alföld területén túlmenőleg mindenfelé viselte ezeket a módosabb parasztság, a kis- és középnemesség egyaránt”³⁹

Bár középkori temetőásatásaink publikációinak részletesebb áttanulmányozása nyilván a Balatonfüzfő-mámai temetőrészlet további párhuzamait eredményezné, nem hiszem, hogy ezek lényegesen megváltoztatnák ismereteinket.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- BÁRÁNYNÉ 1942. = BÁRÁNYNÉ OBERSCHALL M. : A salgótarjáni, orgondaszentmiklósi és pakonyi középkori sírleletek. Művelődéstörténeti Füzetek 1. Budapest 1942
- BÉKEFI 1907 = BÉKEFI R.: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. Budapest 1907
- CNH.II. = RÉTHY L.: Corpus Nummorum Hungariae. Magyar egyetemes éremtár.II. Vegyesházi királyok kora. Budapest 1907
- CZEGLÉDY-KOPPÁNY 1964 = CZEGLÉDY I.-KOPPÁNY T.: A Balatonfüzfő-mámai románkori templomrom. VMMK 2.1964. 141-160.
- DARNAY (DORNYAY) 1944 = DARNAY (DORNYAY) B.: Zagyvapálfalva „Pusztatemplom”-ának középkori régiségei. Salgótarjáni Könyvek 12. Keszthely 1944
- DERCSÉNYI 1941 = DERCSÉNYI D.: Nagy Lajos kora. Budapest 1941
- FALLENBÜCHL 1988 = FALLENBÜCHL Z.: Magyarország főméltóságai 1526-1848 - Die höchsten Würdenträger Ungarns 1526-1848. Budapest 1988
- FALLENBÜCHL 1994 = FALLENBÜCHL Z.: Magyarország főispánjai 1526-1848 - Die Obergespane Ungarns 1526-1848. Budapest 1994
- GEREVICH 1943 = GEREVICH L.: A csúti középkori sírmező. Budapest Régiségei 13. 1943. 103-166.
- GUTHEIL 1979 = GUTHEIL J.: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 1. Veszprém 1979
- Győr vármegye = BOROVSZKY S. (szerk.): Győr vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest é.n.
- KOPPÁNY 1963 = KOPPÁNY T.: A Balaton-felvidék románkori templomai. VMMK 1.1963. 81-114.
- KOPPÁNY 1967 = KOPPÁNY T.: Középkori templomok és egyházak helyek Veszprém megyében. VMMK 6.1967. 117-150.
- KOPPÁNY 1993 = KOPPÁNY T.: A Balaton környékének műemlékei. Művészettörténet-Műemlékvédelem 3. Budapest 1993
- KRALOVÁNSZKY 1955 = KRALOVÁNSZKY A.: A kerepesi későközépkori ezüstkincs. Archaeologiai Értesítő 82.1955. 190-201.
- KUMOROVITZ 1953 = KUMOROVITZ L. B.: Veszprémi regeszták (1301-1387). Budapest 1953
- Magyarországi művészet 1300-1470 = MAROSI E. (szerk.): Magyarországi művészet 1300-1470 körül. I-II. Budapest 1987
- Magy.tört.fog.gyűjt. 1980. = BÁN P.-HAVASSY P.-NEMES L.-Á. VARGA L.: Magyar történelmi fogalomgyűjtemény. I-II. Eger 1980
- MIHALIK 1899. = MIHALIK V.: A verseczi ötvös-lemezről. Archaeologiai Értesítő 19. 1899. 34-41.

- MRT 2. = ÉRI I.-KELEMEN M.-NÉMETH P.-TORMA I.: Magyarország Régészeti Topográfiája. Veszprém megye régészeti topográfiája. 2. A veszprémi járás. Budapest 1969
- PÁKAY 1942. = PÁKAY Zs.: Veszprém megye története a török hódoltság korában a rovásadó összeírás alapján (1531-1696). Veszprémvármegyei Füzetek 7. Veszprém 1942
- PFEIFFER 1987. = PFEIFFER J.: A Veszprémi Egyházmegye történeti névtára (1630-1950). Püspökei, kánonokjai, papjai. Dissertationes Hungaricae ex historia ecclesiae VIII. München 1987
- RégFüz = Régészeti Füzetek
- RÓMER 1876. = RÓMER F.: Román- és átmenetkorú építmények hazánk területén. Archaeologiai Közlemények 10/2. 1876. 1-61.
- SOLYMOSI 1984. = SOLYMOSI L.: Veszprém megye 1488. évi adórajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások. Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 3. Veszprém 1984
- SZABÓ 1971. = SZABÓ J. GY.: Gótikus pártaövek a kispánai vár temetőjéből. Egri Múzeum Évkönyve 8-9. 1970-1971. 57-90.
- SZENTPÉTERY-BORSA = SZENTPÉTERY I.-BORSA I.: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I/1-3.-II/1-4. Budapest 1923-1987
- VMMK = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei
- ZOLTAI 1907. = ZOLTAI L.: Debreczen sz. kir. város múzeumának régészeti ásatásai 1905-ben. Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1.1907. 179-189.
- ZSO = Zsigmond-kori oklevéltár. I-V. Összeállította: MÁLYUSZ E.-BORSA I. Budapest 1951-1997

- ¹ MRT 2. 46.7/2. lelőhely
- ² GUTHEIL 1979. 138-139., az alapítólevél irodalmának kimerítő ismertetésével.
- ³ Lokalizálásuk : MRT 2. 52.8/10. és 53.8/16.lelőhelyek
- ⁴ GUTHEIL 1979. 159.
- ⁵ Magy.tört.fog.gyűjt. 1980. I.130.
- ⁶ Magy.tört.fog.gyűjt. 1980. I.110-111.
- ⁷ SZENTPÉTERY-BORSA II/2-3. 170. Nr. 2733.
- ⁸ CZEGLÉDY-KOPPÁNY 1964. 142.
- ⁹ ZSO II/2. Nr.7286.
- ¹⁰ KUMOROVITZ 1953. 27. Nr. 29.
- ¹¹ KUMOROVITZ 1953. 127. Nr. 316.
- ¹² KUMOROVITZ 1953. 172-173. Nr. 433.
- ¹³ SOLYMOSI 1984. 199.
- ¹⁴ Hivatali idejére: FALLENBÜCHL 1988. 72.

- ¹⁵ PÁKAY 1942. 115-116.; CZEGLÉDY-KOPPÁNY 1964. 143. (némileg eltérő adatokkal !)
- ¹⁶ Személyéről : Győr vármegye 166., 313.; FALLENBÜCHL 1994. 78.
- ¹⁷ Személyéről : PFEIFFER 1987. 51-52.; FALLENBÜCHL 1994. 78., 109.
- ¹⁸ CZEGLÉDY-KOPPÁNY 1964. 143.
- ¹⁹ CZEGLÉDY-KOPPÁNY 1964. 143-144.
- ²⁰ CZEGLÉDY-KOPPÁNY 1964. 143.
- ²¹ CZEGLÉDY-KOPPÁNY 1964. 143., 156.42. jegyzet
- ²² RÓMER 1876. 30.
- ²³ BÉKEFI 1907. 76-77., 77.19. ábra (a templomrom fotója az 1930/32-ben elbontott részletekkel)
- ²⁴ KOPPÁNY 1993. 82.
- ²⁵ KOPPÁNY 1963. 88-89. Nr. 8., alaprajzzal (72.kép); CZEGLÉDY-KOPPÁNY 1964., KOPPÁNY 1967. 135. Nr. 97.; KOPPÁNY 1993. 82., 20.9/c. ábra (alaprajz), az 1963-as ásatás leletanyagát a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Régészeti Gyűjteménye őrzi; 63.477.1-27., 63.562.1-31. és 77.52.1-2. leltári számokon.
- ²⁶ RégFüz Ser.1. No. 46. 1994. 81. Nr. 118. (A sírokat itt még a XVII/XVIII. sz. fordulójára kelteztem.)
- ²⁷ Itteni és számos más leletmentésnél nyújtott önzetlen segítségét, valamint számos leletbejelentését ismételtelen hálással köszönöm.
- ²⁸ Valamennyi fémtárgy restaurálását Farkas Attila fémrestaurátor (Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság Műtárgyvédelmi Központja, Felsőörs) végezte. Munkáját ismételtelen megköszönöm.
- ²⁹ A 12. sír érmeinek megtisztítását és meghatározását Székely György régész, numizmata kollégának (Katona József Múzeum, Kecskemét) köszönöm.
- ³⁰ ZOLTAI 1907. 180., 181. 3. ábra; SZABÓ 1971. 64., 86.19.ábra (ZOLTAI után)
- ³¹ GEREVICH 1943. 142., 149. 27. kép
- ³² KRALOVÁNSZKY 1955. XXIV. tábla 2-7. ábra, XXV. tábla 2-7. ábra
- ³³ BÁRÁNYNÉ 1942. 3-4., I. tábla 1. ábra (nála a lelőhely tévesen a közeli Salgótarján !); DARNAY (DORNYAY) 1944. 10., I. tábla 1. ábra (a lelőhely és a leletkörülmenyek tisztázásával !); SZABÓ 1971. 64. (BÁRÁNYNÉ után nála is tévesen Salgótarján lelőhellyel !)
- ³⁴ GEREVICH 1943. 142., 149. 27. kép
- ³⁵ SZABÓ 1971. 60-64., 82. 15. ábra, 85. 18. ábra
- ³⁶ MIHALIK 1899. 37.2. ábra, 38. Nr. 10. minta; DERCSÉNYI 1941. 155. kép; SZABÓ 1971. 64.; Magyarországi művészet 1300-1470. I. 373., 379.
- ³⁷ GEREVICH 1943. 144., 145. 25. kép
- ³⁸ GEREVICH 1943. 130., 143. 24. kép
- ³⁹ BÁRÁNYNÉ 1942. 10.

BALATONFÜZFŐ-MÁMA, SECTION OF MEDIEVAL AND MODERN PERIOD CEMETERY

By the 20th century, the mediaeval-modern period village of Máma had been absorbed by the territory of Balatonfűzfő (Veszprém county), and its history subsequently became well known in the professional literature. The first mention of Máma is in the undated foundation document of the Veszprémvölgy convent, which originated from King St Stephen (1000-1038) and has survived as a copy by King Coloman from 1109. The village, which was already in existence at that time, was presented to the nuns by the „holy king.” It remained the property of the Veszprémvölgy Basilian nuns for centuries, and from the 1240s it passed on to the Cistercians who replaced them. In the middle of the 16th century the nuns fled from the Turks to Körmend (Vas county), where they slowly died out, and their properties were received by the Győr Jesuits in 1625 and remained in their possession until 1773, when the order was dissolved. In the wars of the 16th-17th centuries, Máma underwent varying degrees of destruction, but remained inhabited more or less continuously. From the end of the 17th century, however, it lay in ruins, and the land was cultivated by the inhabitants of the surrounding villages.

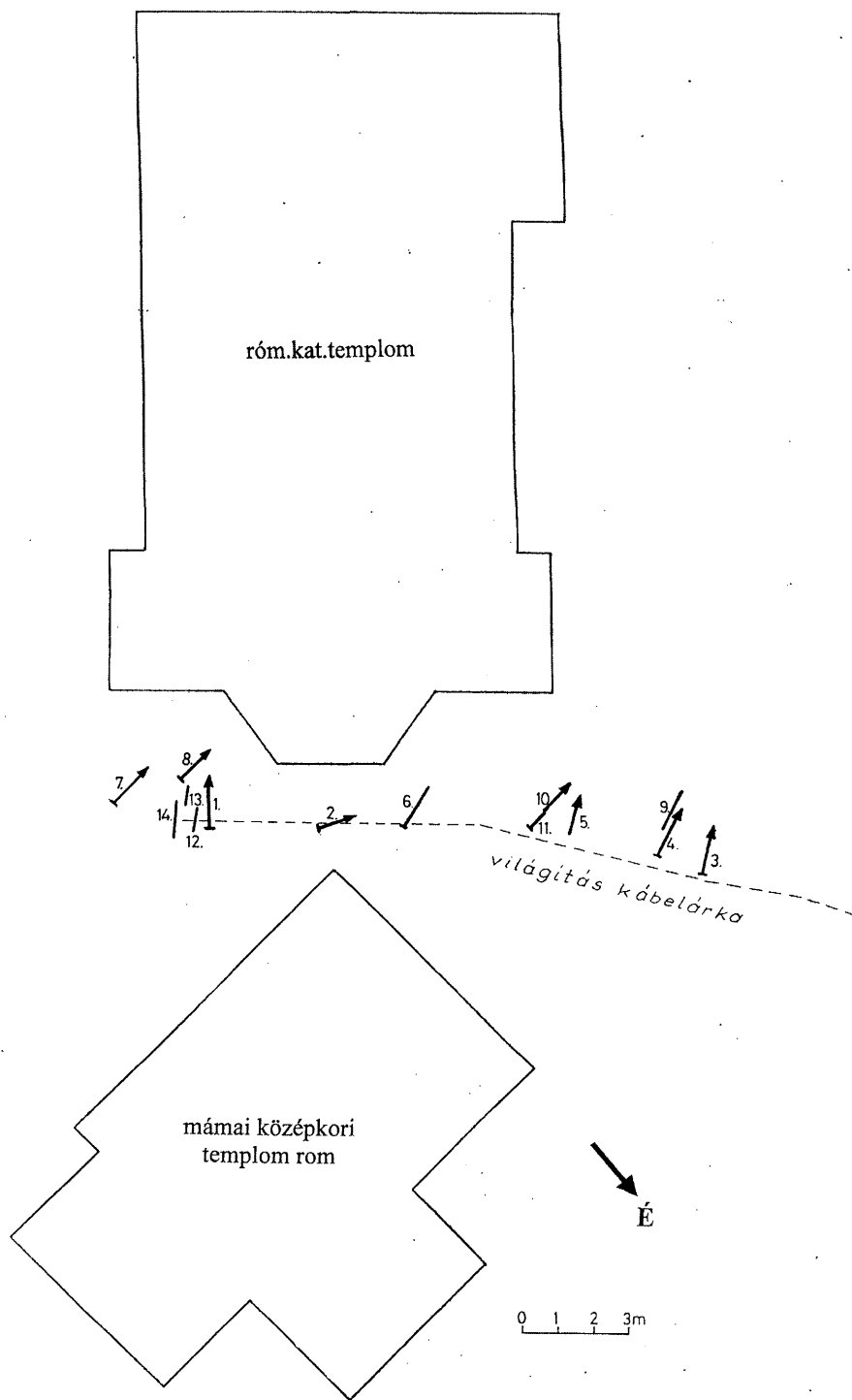
The ruins of the church built in the 18th century are still standing. This was dedicated to King St Ladislav and was

simple and small, with a single nave and a square ended sanctuary. The church ruins were investigated by the National Monument Inspectorate in 1963, and restored in 1964 (construction engineer Tibor Koppány).

In 1992, a grave belonging to the cemetery once surrounding the church was discovered in ditch 14 - for flood-lighting cables - to the W-SW of the church ruins. Based on the grave furniture, the cemetery section may be dated to the 15th-18th centuries.

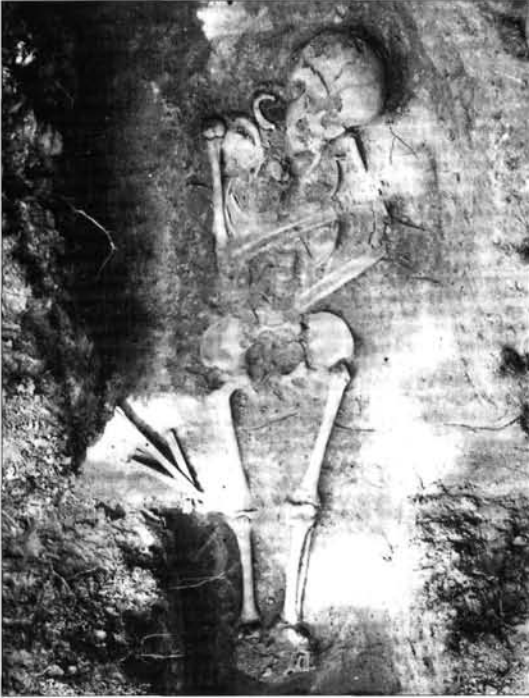
Parallels to the press-forged belt mountings from one of the graves, dated by one coin of King Albert (1437-1439) and one of governor János Hunyadi (1446-1453), are known from church cemeteries in Budapest-Nagytétény-Csút, Kislána (Heves county), Zagyvapálfalva (Nógrád county) and Telekháza-Ohat (Hajdú-Bihar county, Hortobágy).

This cemetery section fits well into the series of burial grounds of similar age excavated in all other places in the Carpathian basin; it is not at all unusual. The modest find material certainly reinforces the conclusion, which was previously already extremely probable, that on this territory at that time, our ancestors belonging to identical social strata in general lived under similar cultural conditions everywhere. This common culture was established and supported by the Hungarian Monarchy.

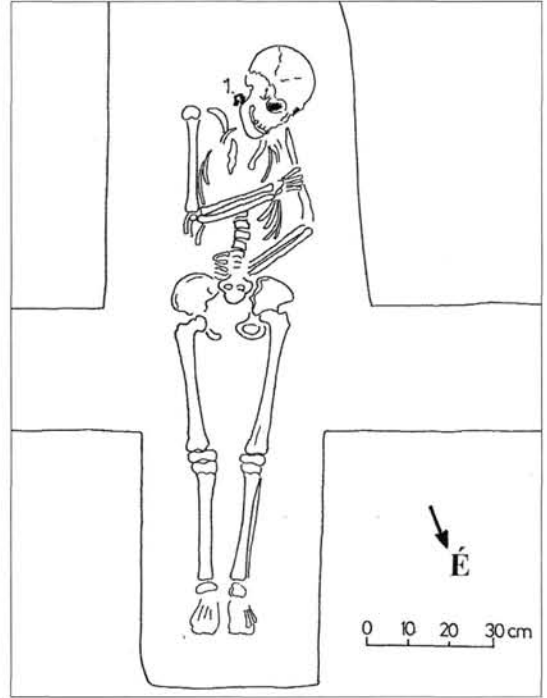

1. ábra. Balatonfűzfő-Máma, a középkori templomrom és a r. k. templom közötti kábelárókban 1992-ben feltárt sírok elhelyezkedése (Rajz: Sári J-né)

Figure 1. Balatonfűzfő-Máma, positions of the graves discovered in 1992 in the cable ditch between the medieval church ruin and the R. C. church (Drawing: Mrs. J. Sári)

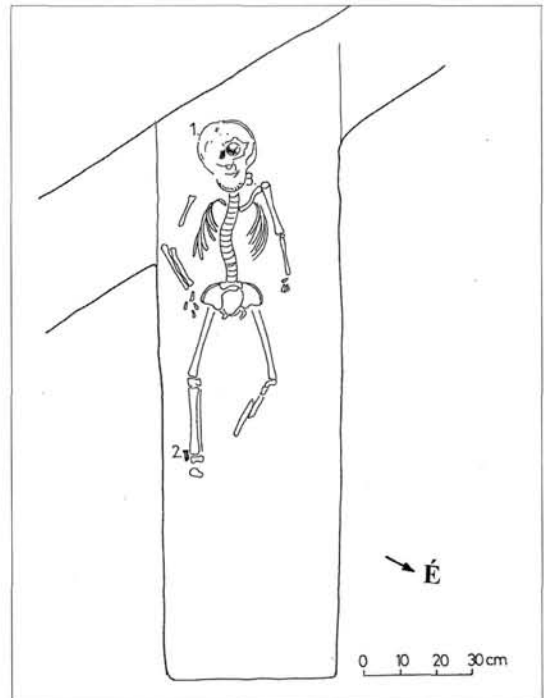
2. ábra. 1. sír (Fotó: Rainer P.)
 Figure 2. Grave 1 (Photo: P. Rainer)

3. ábra. 1. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
 Figure 3. Grave 1 (Drawing: P. Rainer - Mrs. J. Sári)

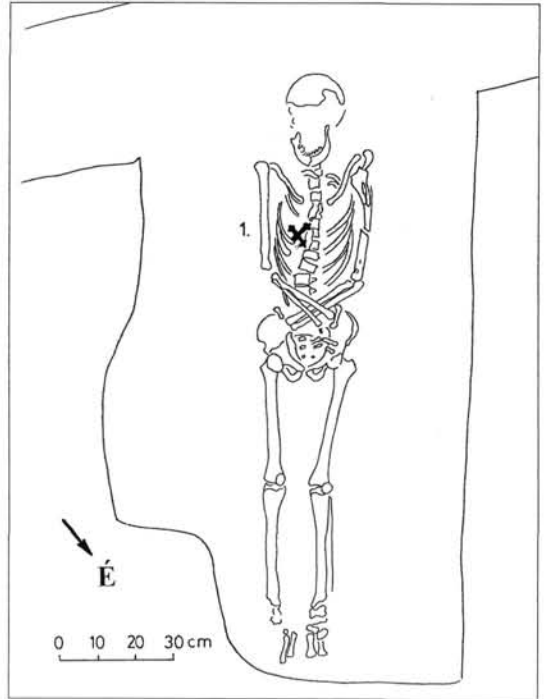
4. ábra. 2. sír (Fotó: Rainer P.)
 Figure 4. Grave 2 (Photo: P. Rainer)

5. ábra. 2. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
 Figure 5. Grave 2 (Drawing: P. Rainer - Mrs. J. Sári)

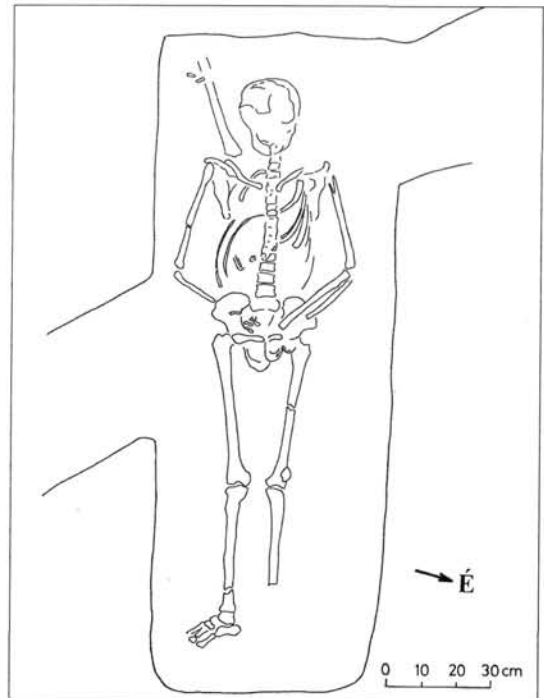
6. ábra. 3. sír (Fotó: Rainer P.)
Figure 6. Grave 3 (Photo: P. Rainer)

7. ábra. 3. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
Figure 7. Grave 3 (Drawing: P. Rainer - Mrs. J. Sári)

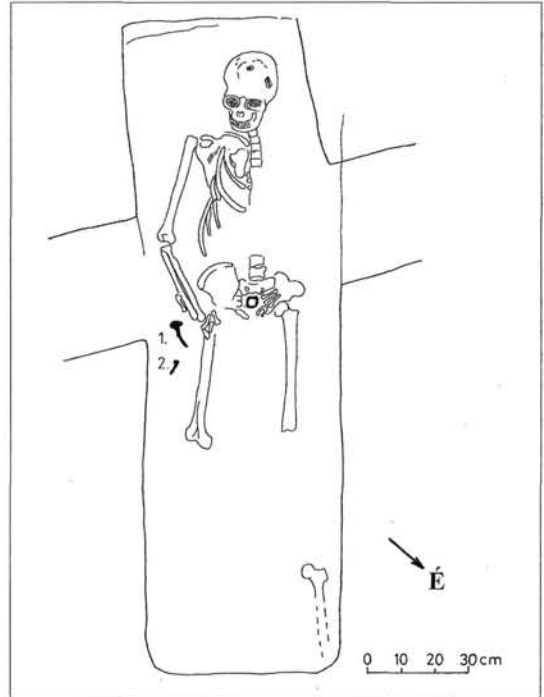
8. ábra. 4. sír (Fotó: Rainer P.)
Figure 8. Grave 4 (Photo: P. Rainer)

9. ábra. 4. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
Figure 9. Grave 4 (Drawing: P. Rainer - Mrs. J. Sári)

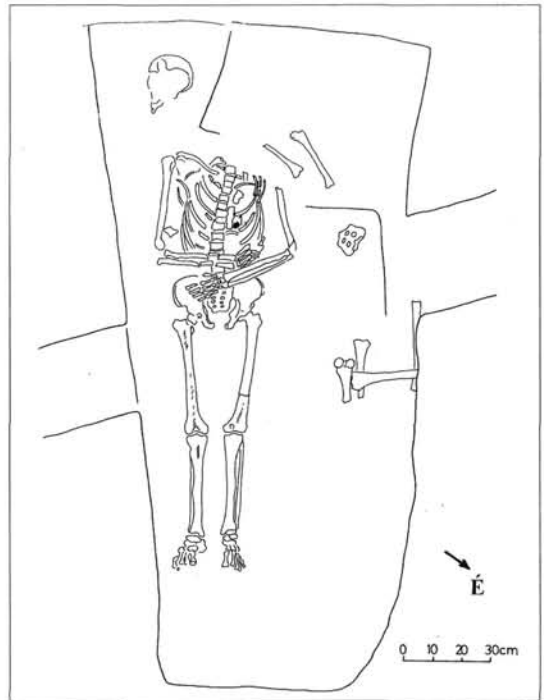
10. ábra. 5. sír (Fotó: Rainer P.)
 Figure 10. Grave 5 (Photo: P. Rainer)

11. ábra. 5. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
 Figure 11. Grave 5 (Drawing: P. Rainer - Mrs. J. Sári)

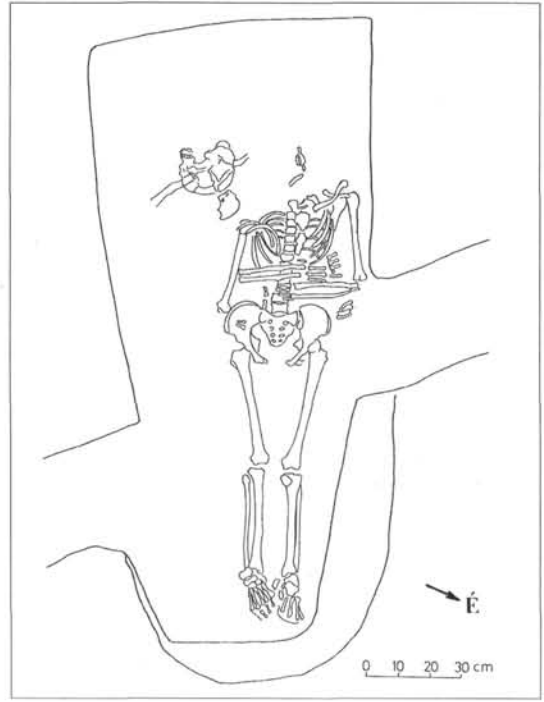
12. ábra. 6. sír (Fotó: Rainer P.)
 Figure 12. Grave 6 (Photo: P. Rainer)

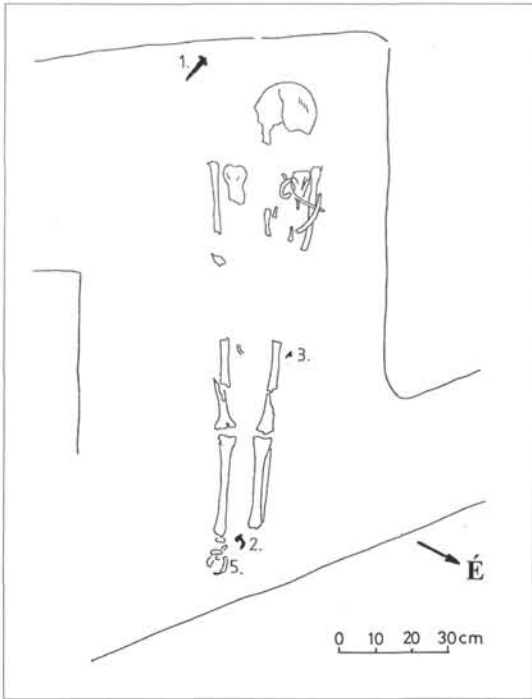
13. ábra. 6. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
 Figure 13. Grave 6 (Drawing: P. Rainer - Mrs. J. Sári)

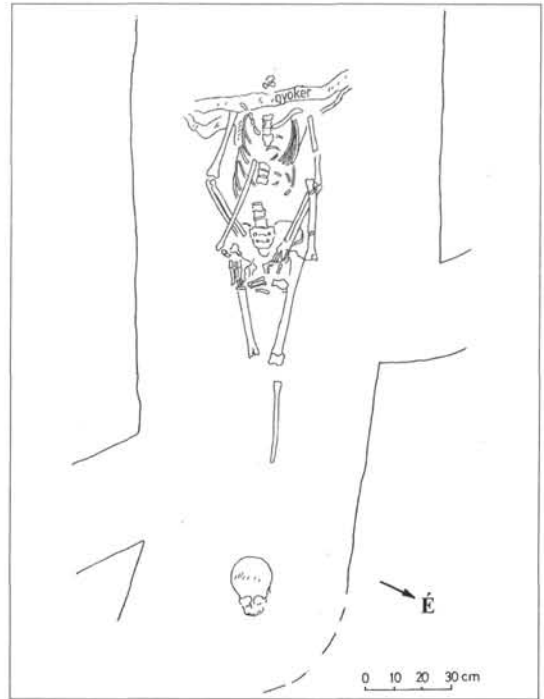
14. ábra. 7. sír (Fotó: Rainer P.)
Figure 14. Grave 7 (Photo: P. Rainer)

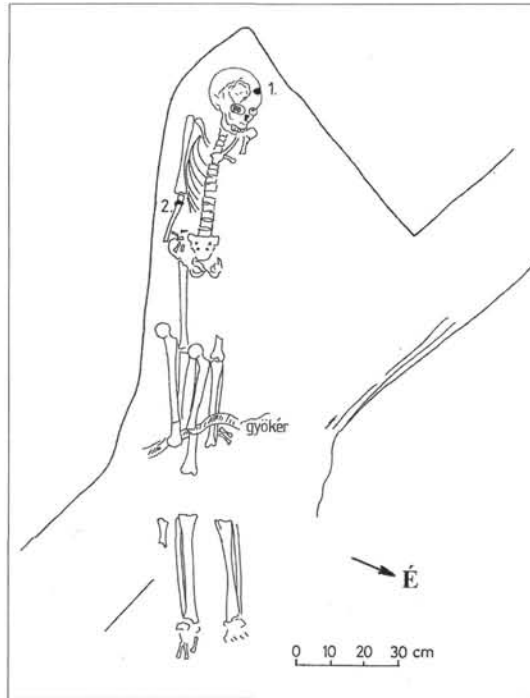
15. ábra. 7. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
Figure 15. Grave 7 (Drawing: P. Rainer - Mrs. J. Sári)

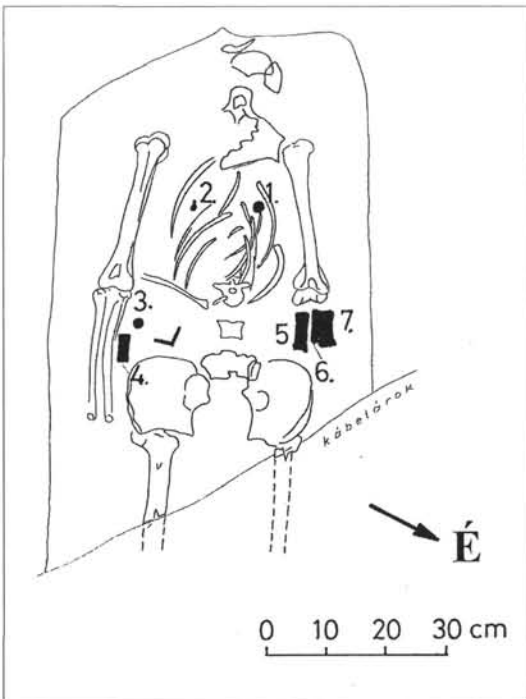
16. ábra. 8. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
Figure 16. Grave 8 (Drawing: P. Rainer - Mrs. J. Sári)

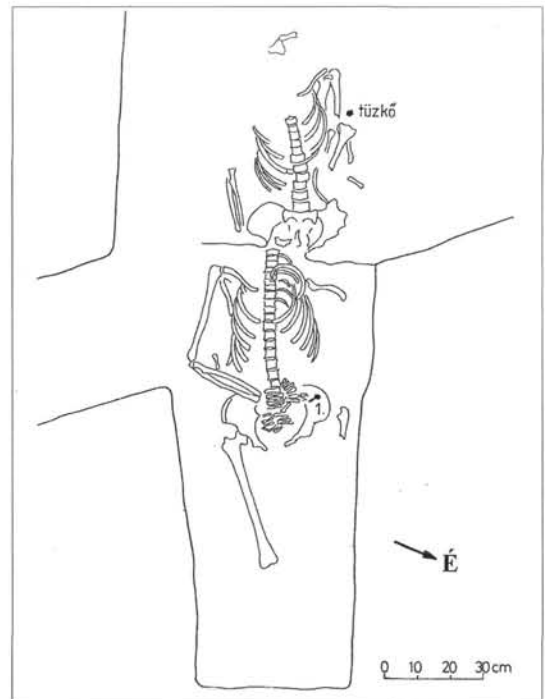
17. ábra. 9. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
Figure 17. Grave 9 (Drawing: P. Rainer - Mrs. J. Sári)

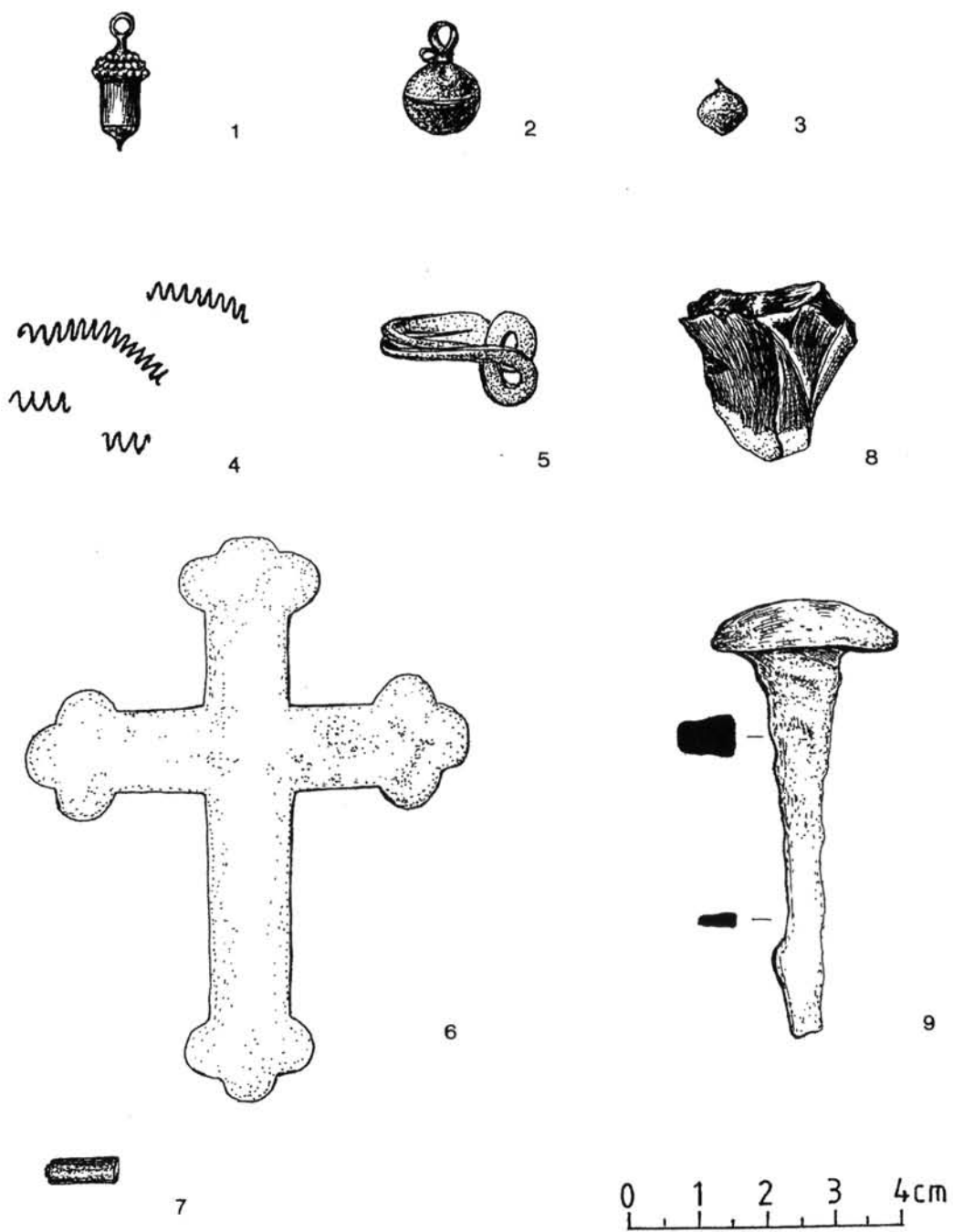
18. ábra. 10-11. sírok (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
 Figure 18. Graves 10-11 (Drawing: P. Rainer -
 Mrs. J. Sári)

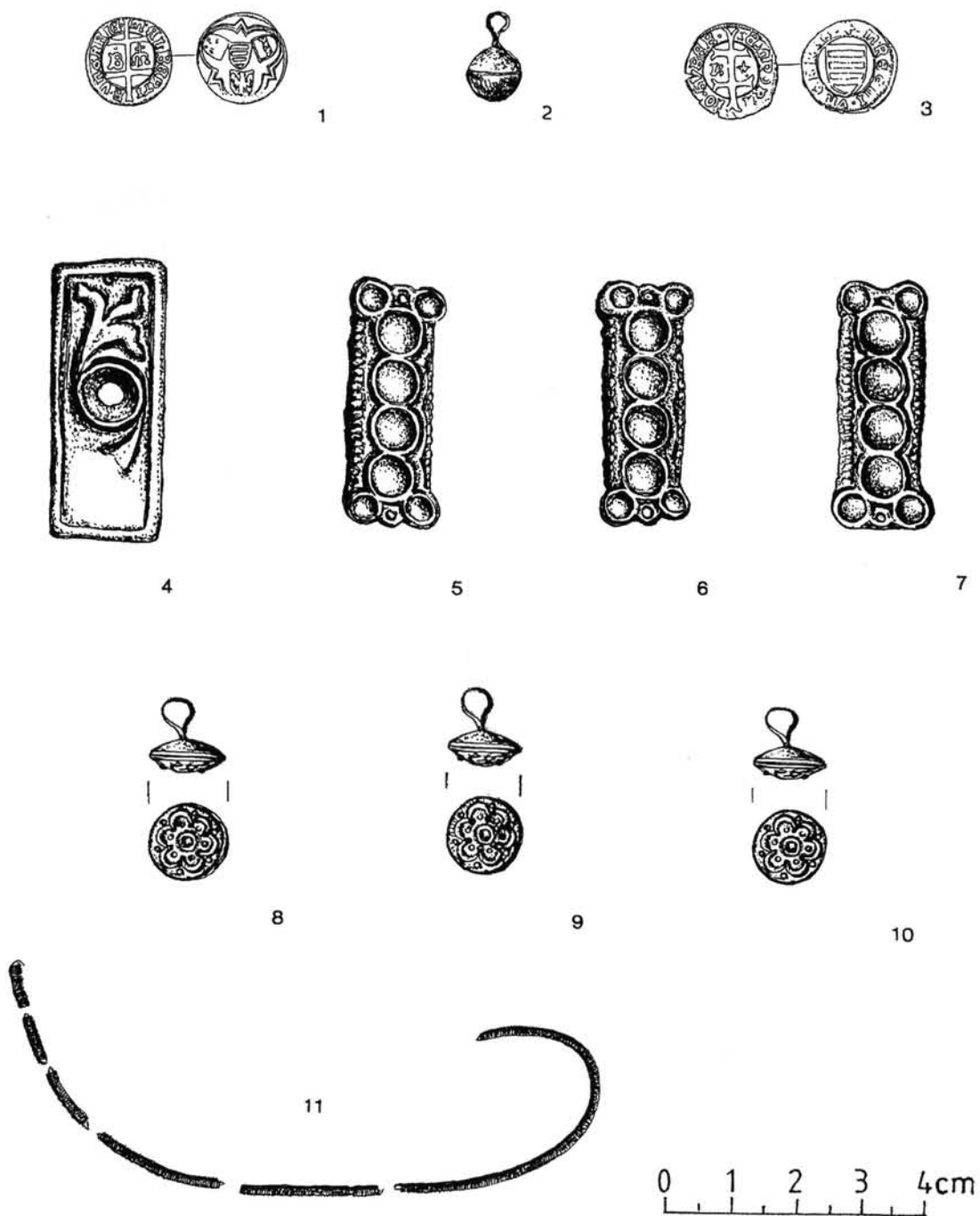
19. ábra. 12. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
 Figure 19. Grave 12 (Drawing: P. Rainer - Mrs.
 J. Sári)

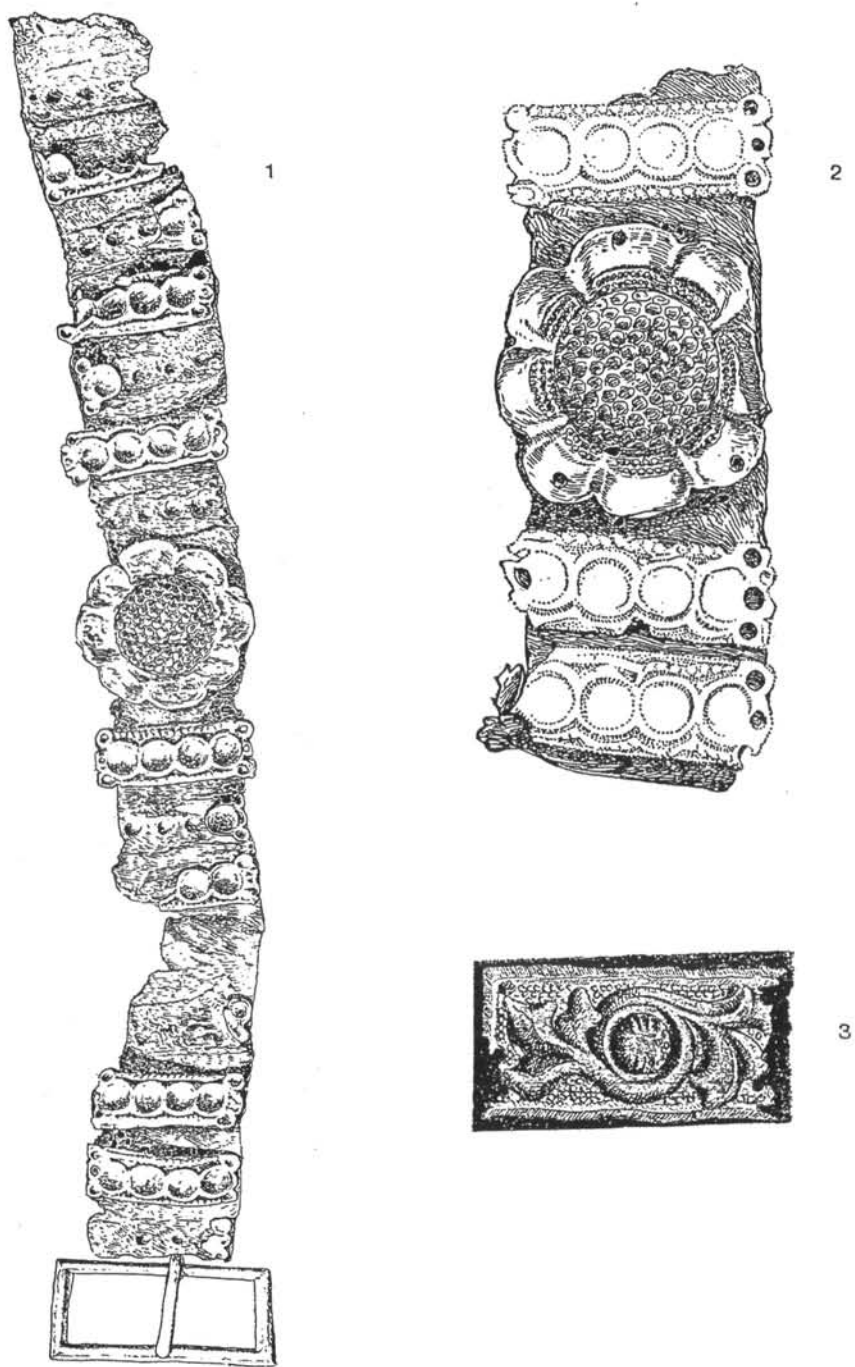
20. ábra. 13-14. sír (Rajz: Rainer P. - Sári J.-né)
 Figure 20. Graves 13-14. (Drawing: P. Rainer -
 Mrs. J. Sári)

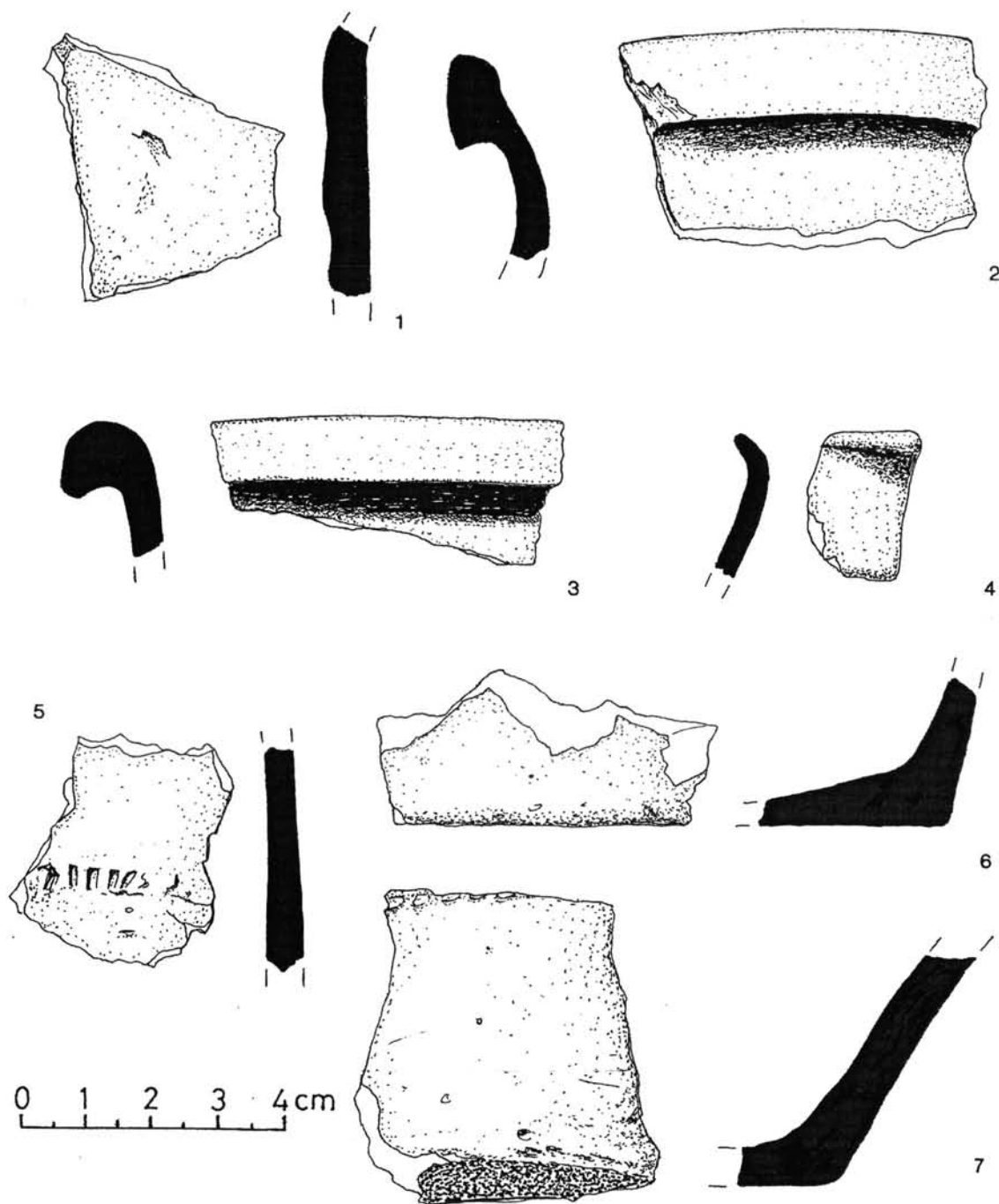
21. ábra. Az 1. (1-3.), 2. (4-5.), 3. (6-7), 6. (8.), 8. (9.) sírok mellékletei (Rajz: Sári J-né)
 Figure 21. Furniture found in graves 1 (1-3), 2 (4-5), 3 (6-7), 6 (8), 8 (9) (Drawing: Mrs. J. Sári)

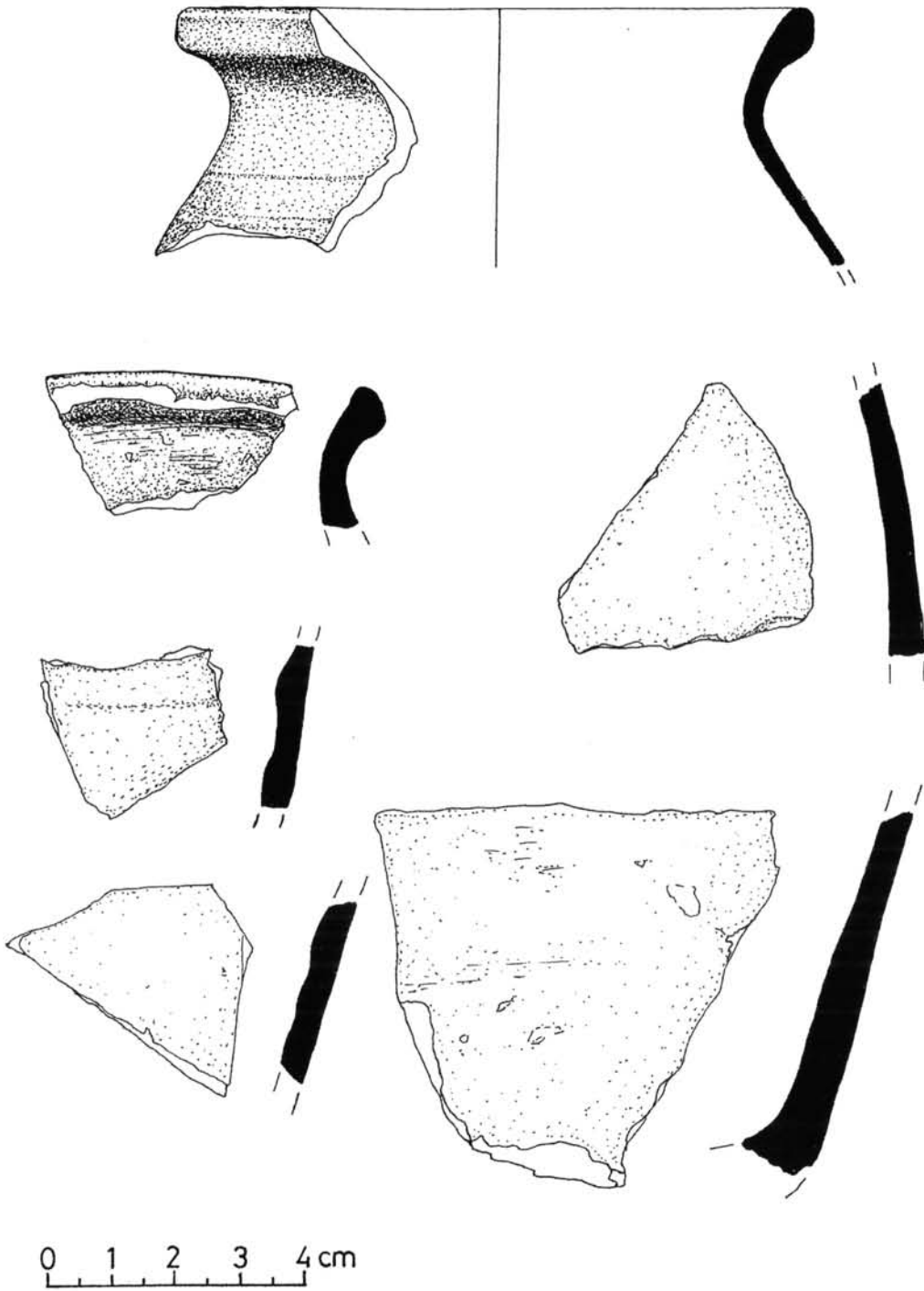
22. ábra. A 12. sír (1-7.) és egy elpusztult sír (8-11.) mellékletei (Rajz: Sári J-né)
 Figure 22. Furniture from grave 12 (1-7) and a ruined grave (8-11) (Drawing: Mrs. J. Sári)

23. ábra. 1-2. Veretes öv Zagypálfalváról DARNAY (DORNYAY) 1944. I. tábla 1 ábra után,
 3. Övveret Telekháza-Ohatról - ZOLTAI 1907. 181. 3. ábra után
 Figure 23. 1-2. Belts with mountings from Zagypálfalva, DARNAY (DORNYAY) 1944, Table I after Figure 1,
 3. Belt mounting from Telekháza-Ohat, ZOLTAI 1907. after Figure 181. 3

24. ábra. Kerámia a 2. (1.), a 7. (2-3.), a 8. (4.), a 10. (5.) sír földjéből és szórvány (6-7.) (Rajz: Sári J-né)
 Figure 24. Ceramics found in the earth from graves 2 (1), 7 (2-3), 8 (4) and 10 (5) and fragments (6-7)
 (Drawing: Mrs. J. Sári)

25. ábra. Szórvány kerámia (Rajz: Sári J-né)
Figure 25. Ceramics fragments (Drawing: Mrs. J. Sári)